

Emanuel Kummer

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1972

Emanuel Kummer (1926-2016) studeerde Frans, was leraar en later docent aan de Universiteit Leiden. Na de Tweede Wereldoorlog diende hij korte tijd in het Franse koloniale leger in Indochina, waar hij ook zijn vroege jeugd had doorgebracht. Hij promoveerde op het literair-sociologische proefschrift Literatuur en ideologie: Proust en Ter Braak. Hij debuteerde als romanschrijver met Afscheid in Meudon, gevolgd door Helden zijn zwart. In Céline, een briljante boef schreef hij over Célines antisemitisme. Ook schreef hij essays over onder meer Multatuli en Gerard Reve. Overigens was de Y die hij als initiaal toevoegde (Reis naar het einde van de nacht is vertaald door E.Y. Kummer) een eerbetoon aan zijn toenmalige vrouw Yvonne Bitter, die alles héél goed nakeek en er zoveel aandacht, energie en tijd aan besteedde dat hij zijn waardering hiervoor tot uitdrukking wilde brengen door háár voorletter aan de zijne toe te voegen.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1972

In tegenstelling tot bijna al mijn voorgangers, kan ik niet verwijzen naar een lange reeks van vertalingen, waarmee ik, om maar eens een fraaie uitdrukking te gebruiken, het Nederlands taalgebied verrijkt zou hebben met meesterwerken uit de Franse literatuur. Wat ik te bieden heb is schraal en het resultaat van een eindeloos geknutsel met woorden, in de hoop dat ik erin zou slagen zo goed mogelijk in de huid van Bardamu te kruipen om het wrange relaas van zijn reis naar het einde van de nacht weer te kunnen geven. Een tijdrovende en soms nogal frustrerende bezigheid, dat kan ik u verzekeren.

Maar vertalen is zeker niet alleen maar puzzelen met zinnestukjes, veilig weggedoken achter de brede rug van de grote meester. Gelukkig niet. 't Is ook een voorkeur, een keuze, dus in zekere zin een verantwoordelijkheid, voor mij zelfs in de allereerste plaats. Ik geef toe dat ik makkelijk praten heb: economisch zit ik in de goede hoek en hoef niet te schooieren om vertaalwerk en dankbaar het eerste het beste dat een uitgever me in de schoot gooit te accepteren tegen een fooi. Maar hoe je 't ook stelt, het gaat er bij mij niet in, dat een vertaler volkomen onverschillig kan staan tegenover het werk waarmee hij bezig is en dat zijn rol zo passief is als wel eens voorgesteld wordt.

Met Célines *Voyage au bout de la nuit* is dat zeer zeker uitgesloten. 'Het boek leent zich nauwelijks voor een lange discussie. Je bent ertegen of ervoor', stelde een criticus al in 1933 vast, toen Céline met deze roman als debuut nogal opzienbarend de literatuur binnenstapte. 't Was een groot succes, natuurlijk ook door het schandaal dat het opriep. Toch waren ze in Frankrijk op dat gebied wel het een en ander gewend, de surrealisten konden er ook wel wat van, als 't erom ging de sociale verhoudingen en de moraal op losse schroeven te zetten en rake schoppen uit te delen tegen de gevestigde orde. Maar daar kon je als brave burger en lezer met een rustig schouderophalen aan voorbijgaan, het betrof toch kunstenaars van wie je op z'n zachtst gezegd kon vaststellen dat ze getikt waren, branieschoppers of mislukkelingen. Bovendien schreven ze een volkomen onbegrijpelijk proza en schenen ze zelfs obscene te zijn. De bourgeois-lezer kon met een mooi gaaf geweten doorslapen.

Bij Céline lag dit anders. Hier was een man van middelbare leeftijd aan het woord, een arts, een oud-strijder, ja zelfs een oorlogsheld. Van zo'n man, met zo'n positie, moet je toch kunnen aannemen dat hij verstandig is, redelijk, en gewapend met een behoorlijke dosis levenswijsheid. Of anders gezegd, je verwacht van zo iemand dat ie muurvast is ingekapseld, met de wolven meehuult en op de juiste momenten zalvend het woord 'verantwoordelijkheid' laat vallen, waar het alleen maar manipulatie of carrièrisme betreft. 'Hij zou elk moment als een fijnproever van een mislukt leven moeten genieten', om Sartre's aan te halen. Maar Céline had nergens boodschap aan, hij speelde in de *Reis* het spelletje niet mee. De wereld, zoals die reilde en zeilde, werd totaal afgewezen, want de zaak was voor hem wel bekeken. Met

ongekend cynisme en zwartgalligheid, maar ook met een intense gedrevenheid vertelt Bardamu dat, wat hem betreft, de wereld barsten kan. En het is geen gespeelde verontwaardiging, want wat heeft die wereld anders te bieden dan moordlust, haat, uitbuiting en verveling, 't Is geen mals tijdsbeeld waar Céline ons met de neus op drukt. Een brok maatschappij in ontbinding, een wereldje van winkeliers, ambtenaren, renteniers en wat arme stakkers, voornamelijk in de Parijse voorsteden, in een land dat leeggebloed door de Eerste Wereldoorlog, met een economische crisis in het onmiddellijk vooruitzicht, geen passende oplossing kan vinden voor zijn binnen- en buitenlandse problemen.

Maar het boek is meer dan een door de stijl verwrongen beeld van een fractie werkelijkheid, een op originele manier vertelde fase van de eerste helft van de 20e eeuw. 't Is tegelijk een zelfs nu nog schokkende roman over de schijnheiligheid, de zelfverzekerdheid en de ongekeerde pretenties van de mensen, over al die tonnen slijmerige flauwekul die ze moeiteloos opbrengen om elkaar te belazeren en zichzelf ook.

Natuurlijk is dat allemaal geen nieuws voor ons, 't zijn bekende geluiden. Maar eerlijk gezegd, vind ik dat je zulke dingen nooit genoeg kunt herhalen. Ook daarom heb ik de *Voyage* vertaald en niet alleen om de ijzersterke passages over de oorlog, het kolonialisme en Amerika, die nog niets van hun actualiteit hebben verloren.

Zoals ik al eerder zei, wijst Céline elk alternatief af. Hij blijft steken in het meest absolute pessimisme, een eindpunt dat geen andere uitweg biedt dan te blijven kankeren of voorgoed te verdwijnen als je consequent bent. Maar voor hem was de keuze in feite al gedaan. Enkele dissonanten die nu, in het licht van zijn hele oeuvre, pas duidelijk aantoonbaar zijn, wijzen er al op, welke weg hij zal inslaan. Een weg die hem hoe langer hoe verder van de *Voyage* zal voeren. De titel 'Van de ene dood naar de andere'¹ betekent dan ook dat Céline voor mij na *Mort a crédit*, zijn tweede roman, dood is als schrijver, 25 jaar voordat hij overleed. Dat wil niet zeggen dat wat hij na 1936 schreef geen enkele waarde heeft. Dat niet. Maar ik heb met de latere Céline niets meer te maken. Zijn brieven, stukken en interviews, opgenomen in het boekje, dienen alleen om het beeld van hem te verduidelijken. En ze dienen tegelijk om af te rekenen met de mythe van de onbegrepen, geniale schrijver, de armendokter, wiens racisme als symbool zou moeten fungeren voor het kwaad in onze wereld: hij krijgt dan een provopak aan om het smerige deel van zijn werk weg te moffelen.

Racisme en fascisme zijn geen verschijnselen die zó in de geschiedenis verzonken zijn, dat we ze van buitenaf als dingen kunnen bestuderen. Dat zou maar al te makkelijk zijn. 't Is een nog steeds voortlevende mentaliteit, waartegen we ons schrap moeten zetten. De vraag is dan ook niet, hoe verzwijgen we zulke infecte kanten van een groot auteur om zijn schrijverschap te redden, maar hoe is het in godsnaam mogelijk dat hij zulke gevaarlijke nonsens uitgekraamd heeft en hoe is het mogelijk dat een bepaald publiek daarvoor warm kon lopen. 't Lijkt me dan ook niet voldoende dat we ons alleen maar braaf tonen en ons conformeren aan de gangbare opinie over fascisme en racisme. Vooral niet, als je ziet wat er met zo'n opinie uit de bus komt, want dan kan je niet anders dan de toekomst ongerust tegemoet zien. Voor mij betekenen deze woorden een wereld van discriminatie, selectie, elite, hiërarchie,

onverdraagzaamheid en terreur, 't doet er niet toe in welke vorm of onder welk etiket het fascisme zich aandient. Het moet met de uiterste felheid bestreden worden.

Als ik in dit dankwoord aan de Jury voor de Nijhoff-prijs nogal op de motieven van mijn vertaalkeuze ben ingegaan, dan is het omdat ik weet dat met de bekroning van de vertaler, de literaire kwaliteit van het vertaalde werk desondanks een rol speelt.

Bij een auteur als Céline kan dat problemen opleveren, en niet ten onrechte. De relatie tussen het politieke denken van een schrijver en zijn literaire prestaties is nu eenmaal niet zo doorzichtig. Was 't maar zó, dat alle linkse auteurs goed schreven en alle rechtse slecht. Misschien is het wel juist andersom. Ik moet er niet aan denken.

Hoe het ook zij, we zitten voorlopig met het probleem dat een politiek te verwerpen auteur een magistrale roman kan schrijven. Ik kan mij overigens heel goed voorstellen dat sommige mensen het een niet van het ander kunnen of willen scheiden, maar ik voor mij kan niet anders dan eerlijk bekennen dat ik de *Voyage* een hoogtepunt in de Franse literatuur vind terwijl ik toch de grootste minachting heb voor Célines politieke ideeën.

ⁱ De titel van een boek dat Kummer samenstelde uit brieven en pamfletten van Céline (Amsterdam, 1971). In zijn inleiding verwerpt hij de racistische en fascistische ideeën van Céline ten stelligste. (Red. VertaalVerhaal)